

UDK 811.163.4.09
Pregledni rad

Stevan KONSTANTINOVIĆ (Novi Sad)

Filozofski fakultet – Novi Sad

konstantin_ns1964@yahoo.co.uk

Slavka GLUŠČEVIĆ (Sremska Mitrovica)

VŠSOV – Sremska Mitrovica

PRIPOVEDNI SVET TADIJE ERAKOVIĆA

Priče Tadije Erakovća mogu se podeliti na tri ciklusa: priče o kolonizaciji Crnogoraca u Vojvodinu; priče o sećanjima kolonista na Crnu Goru i priče o deci. Osnovna nit u pričama o kolonizaciji je uzajamna zavisnost ideologije i životnih navika kolonista s jedne i podvojenost u odnosu na starosedelačko stanovništvo, s druge strane. Kao i priče o sećanjima na Crnu goru, pripovedni tekstovi Erakovića prožeti su ironijom, sarkazmom i groteskom ali i traženjem ljudskosti u kreiranim situacijama. Priče o deci karakteristične su po tome što nemaju kraj, ne završavaju se ni tragično ni srećno. Erakoviću najviše prija pozicija posmatrača a životi dece prepušteni su sudbinskom toku..

Ključne reči: *priče, književnost, Crna Gora, Vojvodina, kolonizacija, Crnogorci, SOS Dečje selo*

Tadija Eraković u književnosti Vojvodine ali ni u književnosti Crne Gore nije valorizovani književni stvaralac. Na to su uticali mnogi elementi iz njegove životne i radne biografije. Književnost mu nije bila primarna stvaralačka preokupacija, i ostala je u senci profesionalnog angažmana, kojim se duboko upisao u vojvođanski prostor, kao vrhunski stručnjak iz oblasti defektologije ali i kao osoba sa izuzetnim organizacionim sposobnostima i senzibilitetom u sferi socijalne zaštite. Njegovo književno delo, iako zavređuje ozbiljnu pažnju, obimom neveliko, nije prepoznato kao dovoljno vredno da bi do sada dobilo kvalitetnu ocenu i mesto kako među stvaracioma prostora iz koga potiče, tako i tu gde živi i stvara. A upravo se pripovedni svet Tadije Erakovića oslanja na oba prostora, kao i na svet njegove primarne profesionalne orijentacije.

Pripovedni svet Tadije Erakovića uslovno se može podeliti na nekoliko pripovednih krugova koje čine priče o kolonizaciji Crnogoraca u Vojvodinu; sećanja na matični prostor, ljude i događaje, kao i na priče o vremenu s kraja XX veka u kojima značajno mesto imaju priče o sudbinama dece bez roditelja o kojima se Eraković starao i kao socijalni radnik, ali i kao upravnik SOS Dečjeg sela u Sremskoj Kamenici u vreme ratnog raspada SFR Jugoslavije. Prostor i vreme, likovi i događaji nisu striktno podeljeni ni u jednoj pripovednoj celini. Vreme u Erakovićevim pričama seže u duboku prošlost, u epsko-mitska vremena, vremena junaka i podviga a čini se da se ne završava krajem XX veka. Prostor Crne Gore i Vojvodine u stalnoj su vezi, ali u ciklusu priča o sudbinama dece, Eraković izlazi iz njega i odlazi sa dečjim sudbinama u Švedsku, na evropski zapad, Sarajevo, Vukovar, ali i u duševnu bolnicu, kao utočište za one koji se nisu mogli nositi sa događajima u koje su bili upleteni.

Pripovedanje Erakovaća je naglašeno arhaično. U teoriji poznato kao „ja – pripovedanje“, u njegovom slučaju je funkcionalno i dovedeno do visoke razigranosti, kako sižejno tako i u ravni jezika kojim Eraković pripoveda. Oneobičavanje životnih relacija Eraković postiže svođenjem realija na njihovu elementarnost, pa iz pozicije životno umorne osobe sa osloncem na iskustvo stečeno u prošlim, „prevaziđenim“ vremenima dozvoljava sebi naglašeniju emotivnost ali i humor, satiru, sarkazam i grotesku. U ravni jezika najveći deo teksta, Eraković je ispričao oslanjajući se na crnogorske govore, jotuje, koristi glasove *ś* i *ž*, morfološki je prirodan i čak navodi i na ortoepiju koja je prirodna tim govorima, a sada i crnogorskom jezičkom standardu. Jedino kad priča o sudbinama dece, tada je ekavac u službi vremena i institucije u kojoj radi.

1. Priče o kolonizaciji Crnogoraca u Vojvodinu

Malo ko zna zašto se ide u Vojvodinu i đe je Vojvodina. Opet strina, bog da joj dušu prosti, upita snaju da joj objasni šta je to Vojvodina, kud mi to idemo. Kaži mi, kumim te bogom i svetim Vasilijem Ostroškim. Smislila je odgovor: To je tamo daleko jedna sretna zemlja, ko što je nekad bila Amerika đe su živjele vojvode i gospoda. Sad je to uzeto od vojvoda i dato našem narodu.

Pripovetka *Idemo u Vojvodinu* ključna je veza među prostorima Crne Gore i Vojvodine i sudbinama ljudi oba prostora. Kad pripoveda o istorijskim prilikama koje su neposredno prethodile toj, po razmerama mitskoj seobi Crnogoraca, teško je ustanoviti gde i kada Eraković iz razumevanja realija prelazi u ironiju a negde čak zalazi i u grotesku. Ta tanka granica uslovljena je s jedne strane istorijskom distancom a negde prirodnim stavom prema prošlom vremenu i njegovom društveno-ideološkom utemeljenju. Konspirativni

sastanci SKOJ-a, optimistični govori sreskih partijskih kadrova, oprez i sumnja u odnosu na one koji ne ispunjavaju uslove za seobu; normalan ali u priči prikazan kao ženski strah od novog i nepoznatog, pa do ležernosti životnih situacija, koje je doneo novi politički poredak a njime su bili obuhvaćeni svi uzrasti, od najmlađih do najstarijih.

Prema opštem ponašanju i učenju, učitelj je mogao da prevede đaka iz jednog razreda u drugi. Ako je đak bistar, mogao je da 'preskoči' i dva razreda. Vodilo se računa o godinama starosti. Zbog rata i revolucije đaci nijesu išli u školu. Da ne bi petnaestogodišnjaci pohađali prvi razred, prevođeni su treći, i tako dalje. To su bili svesni i odrasli omladinci koji su izrasli kasnije u velike partijske i državne rukovodioce.

Kao u ovom odlomku, tako i kasnije, Eraković ironiji nalazi mesto u podtekstu. Vreme pred seobu kod njega je i vreme crnih marama ali i prihvatanja ideoloških realija, pa i situacija u kojima nema ko da čuva stoku i obavlja redovne seoske poslove, jer vreme tako zahteva, a ko se vremenu opire, rizikuje da bude označen kao sumnjivac i smutljivac. Apsurd, Eraković razvija postupno i sve je intenzivniji kako priča teče dalje. Kad samo sa „svesnima“ nije ispunjena kvota, u vagone su mogli sesti i oni „sumnjivi elementi“ da ne bi ostali i neprijateljski delovali u starom kraju. Pre euforije polaska, Eraković, zapisuje situaciju opraštanja žena, situaciju koja je lišena ideologije, a intenzivno je emotivna, čime seobi daje ljudski lik nezakrivljen pogledom kroz ideološku vizuru:

Žene bi se sastale da još koji dan provedu zajedno. Bilo je tu suza i jecanja, opraštanja i preklinjanja da se piše i 'da se ne zaboravimo'.

Kad voz krene, razdragana ideologija ponovo dobija groteskni lik i zasenjuje ljudskost oličenu u mrsu skrivenom za decu, mješini sira, burilu vode. Ideologija je osim pesme i izvikivanja parola iskazana u preporuci da treba poneti samo čuturu vode, odeću i obuću. O svemu drugom će brinuti narodna vlast. Na momente se ne zna koga Eraković ironizuje. Da li prostodušne narodne navike ili ljude novog vremena i poretka. I jedne i druge. Balans ironije i satire, uspostavlja se kad jednima nestane vode i hrane ali i kada je, po dolasku u Vrbas, narodna vlast ceo narod zaprašila DDT-ijem, natrljala sapunom, oprala toplom vodom, dala im kuvani obrok i rasporedila ih po kućama u kojima će živeti svoje sudbine. Tada počinju da se stvaraju i nove navike i da se uprosečuju narodna prostodušnost i ideološka očekivanja. Od tada teku skupa. U kući je moralo biti mrsa kad dođu drugovi sa svojim drugaricama iz komiteta i državne vlasti, radi ideološkog uzdizanja; u zadrugama su ostvarivani trudodani; na domaće stanovništvo koje nije ušlo u zadrugu gledalo

se kao na kulake, itd. Kao i ranije, upravo kad notiranje vremena prerasta u statistički prikaz, sevne pripovedačka žica Tadije Erakovića i situacija dobija ljudski lik:

Najteže je bilo što je svak patio za svojim zavičajem. Svak je pisao pisma bar jednom nedeljno. Pisma su bila žalostiva do suza. Počinjalo se sa: 'Dragi nikad nezaboravljeni, brate i prijatelju!' Onda bi se opisivalo kako je u Vojvodini i kako su čeljad. Ko se rodio, ko je umro, koliko je naroda bilo na sahrani, ko je postao prešednik ili se dokopo položaja, koliko ima kokošaka, koliko ima krava u zadruzi i koja se zadružna krava otelila, kako je ime tele-tu i tako – sve domaće stvari. Oni bi na isti način odgovarali.

Tu gde ova priča staje, počinje priča o životu u Vojvodini. Tadija Eraković priča o unutrašnjem, u suštini zatvorenom u sebe, životu crnogorskih kolonista i podvojenosti u odnosu na starosedelačko stanovništvo. Podela na pravoverne i sumnjive elemente ponovo dobija groteskni oblik, i ponovo se dovodi u ravan ljudskosti tamo gde ljudskosti ima. Priču *Zemljotres*, Eraković počinje upozorenjem „druga iz komiteta“ da se očekuje zemljotres, a komitet upozorava samo pravoverne. Tu počinje groteska sa verovanjem u nauku, sa predviđanjem katastrofe, sa spavanjem na ulici i po dvorištima pod vedrim nebom, dok sumnjivi elementi i dalje mirno spavaju u svojim kućama. Pometnja u glavama ljudi dostiže vrhunac kad

Krave riču, tražeći telad. A guske svu noć kriješte i mlataraju krilima ispred kapije. Šće bi da uđu u dvorište ko svako veče, ali je kapija zatvorena. Unutra niko ne smije ulaziti. Ljudi uz piće razgovaraju o svemu i svačemu, čekajući zemljotres i svanuće. Kažu da se to moglo i ranije očekivati. Ovo useljenje na tuđu muku u švapske kuće neće moći bez Božje kazne.

Pometnja je u i glavama, u sukobu tradicionalnog, donesenog iz prošlih vremena kao novog poimanja ideološkog poretka stvari. Kod Erakovića to nastupa u trenutku kad se Bog i privilegije nađu u istoj ravni, pa se postavlja pitanje na koju stranu će krenuti klatno. Tradicionalno i njegovi nosioci, starije osobe, ustuknule su pred pragmatičnim potrebama i zahtevima potomstva, koje, osim što veruje da stvara novi svet, otvoreno opominje i moli svoje, godinama i iskustvom starije sunarodnike „da drže jezik za zubima“, jer šteta po njihovu kolektivnu perspektivnost bi mogla biti velika. Iako to Eraković nigde u svojim pričama direktno ne pominje, ali latentni pratilac situacija koje kreira je – strah.

Nema ti višeg zla no da te isključe iz zadruge. Koji bi čojek živio bez zadruge?

No, upravo tu Eraković, na primeru onih koji se inate, koji iz sebi znanih razloga istupe iz pravila koji nameće njihov kolektivitet, koji žele da se pridruže ostalim, meštanima, pokaže kako se nad njima primenjuje kolektivna kazna. Tu dolazi do izražaja surovost, veća nego prema onim „elementima“ od kojih se drugačije ponašanje nije ni očekivalo. Panteliji, borcu, izrodu koji se poveo za meštanima, dodeljena je najlošija zemlja, a loš rod na njoj je služio za primer o uspešnosti pravovernih udruženih u zadrugu. Tortura u vidu velikih otkupnih kvota dovela je i njega i meštane da se moraju pridružiti zadrugi. Likovanju nije bilo kraja. Ili se tako činilo. Na neverovatno sarkasitičan način, Eraković priča o torturi nad „sumnjivim elementima“ u priči *Brkovi i repovi*. Jezikom „pravovernih“ nižu se metode prevaspitavanja. Raskulačivanje i mučenje dobilo je drugo ime: „ideološko-politički rad“; razbijane su meštanske porodice time što su mladi primljeni u SKOJ i prijavljivali su svoje roditelje pa ih tako slali u kazamate za kulake; konjima kulaka su noću kradomice sečeni repovi da se ne mogu braniti od muva i stršljena, pa kad konji lipšu, kulaci su morali u zadrugu; čupanje brkova kulacima, itd., a sve je to Eraković ispričao iz ugla pravovernih, uz opasku da se nije dobro suprostavljati liniji Partije. Ko nije na liniji, na toj tankoj žici, pada u ambis.

Da bi vratio ljudski lik takvom odnosu, Eraković kaže:

Kad se sve uzme u obzir, kolonisti su dobro živjeli u Vojvodini.

Nakon te priče, teče još jedna, priča u priči, možda i najživotnija, sa najmanje maglovitog, ideološkog straha koji lebdi nad ljudima. U toj pripovednoj epizodi naturanja nauke nad verovanjima nema, nema ni naturanja ideologije nad životom kakav jeste ili kakav je bio. Priča o ne baš bistrom i vrednom Petrašinu, o nesreći koja ga sustiže a od koje ne ume da se brani, jer nije sve u vlasti komiteta i ne može se sve naukom i razložnošću objasniti, vraća sudbinu čoveka u sferu elementarnosti, nemoći od koje pokušava da se brani salivanjem olova, bajanjem i skidanjem nekog prokletstva koje se na njega zaprimilo pre doseljenja. Spas nalazi u pokajanju zbog nepravdi koje je činio nevinima. Kad dobije savet da lek od nezaustavljivog proлива treba da potraži od Ciganke, koju je proterao iz sela, jer su za sve krađe u selu bili optuženi Cigani (Romi), a i kad su otišli, krađe su se nastavile jednako kao i ranije, Petrašin dolazi do istine da spas čovek treba da traži tamo gde je činio nepravdu. No, baš tad, Eraković ne dozvoljava da priča izađe iz zadanog okvira. Na Petrašinoj sahrani kao odgovor na pitanje šta će i kako će udovica dalje živeti sa osmoro dece, sledi odgovor upravnika zadruge:

Deca su briga društva i svakog člana zadruge. Brigu o deci preuzeće zadruga i naše socijalističko društvo.

Eraković svojim Crnogorcima ne dozvoljava da izađu iz začaranog kruga zavisnosti od ideologije i političke aktuelnosti. Ko u taj krug jednom uđe, po Erakoviću, njemu više odatle nema izlaza, ma koliko se zbog toga gorko i iskreno kajao.

2. Priče o sećanjima kolonista na Crnu Goru, slavne pretke i životni inventar

Da li bi se mogao zamisliti život bez vlasti u daleko prošlim, bliskim vremenima i sadašnjem vremenu? Tadija Eraković ne samo što odriče takvu mogućnost, nego mešajući vremena, ljude i događaje piše o jednakom oduševljenju prema moći i pravu odlučivanja o životima i imovini, društvenom statusu i priznanjima, bilo da je reč o vremenima vladika, kralja Nikole ili vlasti komunista, kao i o vremenu raspada SFR Jugoslavije, bilo da je reč o pogledu udaljenom od prostora Crne Gore, pogledu od strane kolonista u Vojvodini, ili Crnogoraca u Crnoj Gori. U njegovim pričama, prema vremenu i vlasti jednako se odnose podanici ali i vlastodršci. U priči *Ćetko*, Eraković baš na to ukazuje i govori da vreme ne teče, već da stoji a da su mu orijentiri isti, a premise nepromenjive.

Antologijska po svojim dometima, priča *Ćetko* zadire duboko u epsku logiku, koja poput klatna ide od časti do sramote, od junaštva do zločina, od čovečnosti do nezajažljive pohlepe. Pričanje sa prošlim vremenima i pričanje o prošlim vremenima, i njihovo perispitivanje kod Erakovića ima karakter antiapoteoze vladanju nad ljudima i njihovim sudbinama. Jednostavnije rečeno: onome čemu se diviš – jednako imaša razloga da se toga i stidiš. U osnovi priče je dokumentaristički pristup, kao i u ostalim pričama, lik je istorijski, ali kontekst u kome je priča ispričana samo je naizgled lični. To što saopštava Eraković, znaju i mnogi drugi. Znaju ali ne žele sve da znaju. Eraković priča priču kolektiviteta, o identifikaciji zajednice sa pojedinačnom sudbinom kad kaže:

Da si bio malo uporniji, mogao si uzeti neko odlikovanje i za ove tvoje rođake. Svi smo bili zaslužni jer smo stvorili takvog junčina da ga u svijet nema.

Naravno, iz perspektive vremena sadašnjeg, kolektivitet koji je stvorio *Ćetka* nezadovoljan je što im *Ćetko* nije obezbedio neku imovinu na primorju, a mogao je; što im nije učinio više časti i koristi, a i to je mogao, pa bi ga njegovi „tvorci“ još više uzdizali i još se više njime ponosili. I od tog trenutka počinje pričanje o tome šta je to *Ćetko* učinio pa i sebe i svoje „stvoritelje“ učinio slavnim i poštovanja vrednim. Epska merila vrednosti u deepizovanom vremenu loše stoje u istoj ravni. Ta disharmoničnost je u stalnom sukobu u Erakovićevom pripovedanju, pa iako se ne stavlja ni na jednu od pomenutih

strana, pripovedač je ponovo prinuđen da traži meru ljudskosti i razumevanja za obe. Deepizovano „ja“ način za sticanje ugleda i slave kroz posećene i gospodaru odnešene glave, kometariše stavom:

Znam ja, moj Četko, da ti ne bi ni brava zaklao, a ne živa čojeka bez velike muke i nevolje.

Ali, nastavak pričanja, čitavu priču odvodi u drugom pravcu:

No ja ne znam šta si radio sa onoliko glava. Mislim, kako si pošten bio, svaku si dao Gospodaru. Trebao si nam ostaviti nekoli-ko viđenijih pa da se i mi dičimo i s njima bućamo po ovim doli-nama. Zašto si ih nosio Gospodaru, ne mogu nikakao da znam. Gospodar je imao glava da nijesu sve mogle stati okolo njegovog dvora. Svi su mu donosili iz cijele Crne Gore. Koliko je to zauda-ralo i smrdelo oko dvora? Bože sačuvaj! Mislim da Gospodar od velikog smrada nije mogao ni spavati.

Nakon toga, i u epskoj svesti, Eraković pomera klatno u drugom smeru, onamo gde to ne želi ni kolektivno pamćenje zasnovano na prošlim uzusima ali ni savremenost. Četko je na carskom konju, Četko je turski poreznik, Četko nosi fes na glavi, Četko umiruje raj, Četko vlada u ime i za račun Turaka, Četko zatvara i kažnjava neposlušne, Četko je turski službenik. Četku su se ponovo divili oni što su ga stvorili, i zavideli mu, a možda ga i mrzeli, ali to je deo priče koji nije popularan. Klatno ponovo ide na drugu stranu. Četko je ponovo uz Gospodara, ratuje na Vučjem dolu, i sve tako do iznenađenja koje je Četko ostavio svojim potomcima: Davidova zvezda na njegovom spome-niku. Ništa značajno, ali tek toliko da se i danas pitaju – ko je bio Četko na koga su ponosni.

Obožavanje mrtvih, Eraković određuje kao meru patriotizma kad u pri-či *Budi na oprezu*, sinovac kaže:

Ođe je, izgleda, patriotizam da čovjek bude mrtav, jer kako bi se bez mrtvih živi hvalili. Ako nema na hiljade mrtvih, onda kao da rata nije bilo.

Pripovedačko umeće Tadije Erakovića dolazi do izražaja i u pričama koje bi se mogle nazvati: priče o životnom inventaru. Postupkom sličnim spo-ljašnjoj karaterizaciji likova, a u njegovom slučaju, karakterizaciji kolektivite-ta, Eraković u pričama *Opanci* i *Uzdizanje*, gotovo statistički precizno opisuje život planiskog crnogorskog sela. Kroz priče o predmetima, koji okružuju ljude i koje ljudi stvaraju, kroz njihov odnos prema materijalnim dobrima, ponovo se priča o kolektivnom doživljaju postojanja. U priči *Uzdizanje*, skoro statistički, prikazano je opredmećivanje života. Svaki detalj ima svoju funk-

ciju, ulogu u životu ljudi, koji odlaze u planinu da čuvaju stoku, od proleća do jeseni. Svi razgovori usmereni su na planiranje i predviđanje mogućih životnih realija, do najsitnijih detalja. Tu nema velikih životnih zahvata, nema epske širine i veličine, ali nadahnuće je prisutno od početka do kraja pripovedanja. Vitalizam i pozitivni odnos prema poduhvatu koji kolektivitet treba da učini, prožima tekst do poslednje rečenice. Nešto drugačiju pripovednu situaciju Eraković stvara u priči *Opanci*. Završetak prirodnog ciklusa, koji nasutupa s početkom jeseni, u ovoj priči dobija dimeziju društvenosti. Najbolji proizvod kao da nije namenjen vlastitoj upotrebi, nego negovanju tradicije gostoprimstva i zadobijanja naklonosti društvene sredine. Tadija Eraković tu pojavu provlači kroz sva istorijska vremena od najstarijih pa do savremenih. Menja se samo repertoar materijalnog inventara, od opanaka, bluza od padobranskog platna, šinjela, do bundi. U kući i oko nje može se ići bos, ali kad se ide na Cetinje, na čoveku mora biti sve najbolje što ima, jer kako kaže Eraković: može takvog čoveka sresti i sam Gospodar, a mladi takođe moraju lepo izgledati, jer treba da se žene i udaju, da se narod ne istrebi. A i onaj ko jednom iz opanaka uđe u crevlje, više se opancima ne vraća.

O drugoj strani društvenosti, koja se dešava iza fasade javnog prikazivanja, Eraković priča u priči *Obloguz*. Odnos prema gostoprimstvu, kad gosti odu, ali i dok su još u kući, dobija i ženski ugao gledanja.

Moglo bi se zaključiti da joj je svega dosta: i gostiju, i babe, i deda, i dece, i škole, i ajvana, i bijelog mrsa, i muževog ugleda, i stalnog osmehivanja i hvaljenja, i života. Umorno i izmučeno lice, uvučene oči, ispucale ruke i proširene vene ukazuju na mučenički život na koji se survao sav teret porodičnog ugleda.

No, Eraković se ne zadržava dugo na tom uglu gledanja, kao što se ni u životnim realijama nema mnogo mesta za samlkost. Autor pravi svojevrsnu skalu obloguza i poguzija i situacija koje oni stvaraju. Redaju se seoski obloguzi, seosko-gradski i gradski. Gradske obloguze Eraković karakteriše kao razgovorljive, snalažljive, koji mogu pripomoći u nabavci nečeg „ispod ruke“, koji mogu pomoći oko školovanja dece, pomoći nešto kod vlasti, suda. Ako i ne pomogne – ne može ono što se ne može. Učitelji pripadaju kategoriji seosko-gradskih, a Eraković navodi kako se sramežljivi i mladi pretvaraju u dobre, narodne učitelje, koji obilaze kuću po kuću, da se niko ne bi uvredio, pa tako ciklično. O seoskim obloguzima, kolektivitet ima najlošije mišljenje. Oni su tu, u kuću ih primaju da ne bi o domaćinu raširili loš glas po selu, a vajde od njih nikakave. Ali samo da štete nema, po ugled kuće domaćinske, naravno.

3. Priče o deci

Profesionalna delatnost Tadije Erakovića, posebno period rukovođenja SOS Dečjim selom u Sremskoj Kamenici, ostavila je traga i u njegovom književnom stvaranju. Sudbine dece bez roditelja ili dece zahvaćene ratnim dešavanjima, smeštene u Sremskoj Kamenici, Eraković je skrupulozno zapisivao i osmišljavao ih perspektive posmatrača, koji samo do izvesne granice može na njih uticati, a sve ostalo je stvar sudbine. U priči *Usvajanje*, Eraković prati sudbinu studentkinje došle iz „pasivnih“, patrijarhalnih krajeva u Novi Sad i njeno stradanje između patrijarhalnih uzusa koji su usađeni u njoj i u sredini iz koje potiče, i komercijalnom odnosu gde predmet trgovine postaje tek rođeno dete. U rascepu između jednog i drugog, kad nadvladaju emocije uslovljene biološkim određenjem, majčinstvom, priča ima tragičan kraj u bolnici za duševno obolele a dete je neznano gde ali u bogatoj zemlji „gde će mu sigurno biti dobro“.

Eraković retko završava priče o deci. One su otvorene i nikad ispričane do kraja. Najčešće nemaju ni tragičan ali ni srećan kraj. Jedan ciklus tih priča podeljen je po rednim brojevima, prva, druga, četvrta, jedanaesta priča, itd. U njima su ispričani delovi sudbina pojedine dece. Nikad od početka a nikad sa definitivnim krajem. Onoliko koliko se moglo o njima znati. O nekoj deci se ništa nije znalo. Priča o romskom dečaku Čarliju započinje u vozu za Suboticu sa kojeg su ga skinuli milicioneri i doveli u Dečje selo. Kad su ga okupali, videli su da mu je koža glave puna brazgotina i ožiljaka od zaseklina. Do tada je prosjačio a da bi izazavao sažaljenje kod prolaznika, „menadžer“ mu je pre odlaska u prošnju, zasecao kožu glave, i tako okrvavljenog ga slao na ulicu. Eraković u priči naglašava stečeni instinkt za preživljavanje u situaciji kad Čarli dovlači kozu u Dečje selo uz objašnjenje da koza može prehraniti mnogo dece. Toj situaciji čitalac ne zna da li se da se smeje ili da plače. Pripovedno „ja“, često zna ostati zabrinuto, ali nemoćno. Kad stvara situaciju u zimsko doba dok stoji na stanici gradskog prevoza i konstatuje kako je hladno, seti se dečaka koji je otišao iz Dečjeg sela, pa usledi pitanje – da li je i njemu sada hladno, ima li se gde ogrejati? Najupečatljivije priče su o onoj deci koja još očekuju da će neko od roditelja ipak po njih doći. Tako iz godine u godinu, negde u daljinu, dalje od kapije Dečjeg sela, pružaju se dečji pogledi. Najčešće bez odgovora.

Zaključak

Priče Tadije Erakovića, pripadaju stvaralaštvu Crnogoraca van Crne Gore ali i matičnoj, nacionalnoj, crnogorskoj književnosti. Sižejno obuhvataju prostor kako Vojvodine u kojoj su nastale, i sudbina Crnogoraca koji u Vojvodini žive, ali isto tako osmišljavaju različita istorijska vremena, ljudske

Stevan KONSTANTINOVIĆ & Slavka GLUŠČEVIĆ

sudbine i događaje koji su ostali u sećanju kolonista i time pružaju mogućnost gledanja na Crnu Goru i Crnogorke sa geografske distance.

Literatura

- ERAKOVIĆ, Tadija, *Dede kaži mi nešto, oću obraza mi*, priče, Eduka, Novi Sad, 2006.

Stevan KONSTANTINOVIĆ & Slavka GLUŠČEVIĆ

NARRATIVE WORLD OF TADIJA ERAKOVIĆ

Stories by Tadija Eraković can be divided into three cycles: stories of the Montenegrin colonization of Vojvodina; stories about colonists' memories of Montenegro; and stories for children. The main thread in the stories of colonization is the interdependence of ideology and lifestyle of colonists on one hand, and ambivalence in relation to indigenous peoples, on the other. Eraković's narrative texts are imbued with irony, sarcasm and grotesque, but also with searching for humanity in created situations.

Key words: *stories, literature, Montenegro, Vojvodina, colonization, Montenegrins*